

Список літератури

1. Булах І.Г. Правове регулювання використання та охорони земель оздоровчого призначення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / І.Г.Булах. — Донецьк, 2010. — 19 с.
2. Кулініч П. Правовий режим земель оздоровчого призначення / П.Кулініч // Юрид. журн. — 2008. — № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3081>.
3. Мірошніченко А.М. Земельне право України : підручник / А.М.Мірошніченко. — К. : Центр навч. л-ри, 2009. — 438 с.
4. Мірошніченко А.М. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України: за станом нормативно-правових актів та судової практики на 15 січня 2000 року / А.М.Мірошніченко, Р.І.Марусенко. — К. : Правова єдність, 2009. — 496 с.
5. Орадovская А.Е. Санитарная охрана водозаборов подземных вод / А.Е.Орадovская, Н.Н.Лапшин. — М. : Недра, 1987. — 168 с.
6. Петлюк Ю.С. Правовий режим земель оздоровчого призначення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Ю.С.Петлюк. — К., 2009. — 16 с.
7. Третяк А.М. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій : навчальний посібник / А.М.Третяк. — К. : Вища освіта, 2006. — 528 с.
8. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навчальний посібник / Н.В.Фоменко. — К. : Центр навч. л-ри, 2007. — 312 с.
9. Чуканова О.А. Функциональное зонирование Черноморского побережья России для рационального природопользования : дис. ... канд. геогр. наук : 25.00.24 / О.А.Чуканова. — М., 2004. — 248 с.

Рассмотрены научно-методические основы организации территорий, в пределах которых имеются природные лечебные ресурсы. Предложены подходы к обоснованию проектных решений и составлению проектов землеустройства по организации и установлению границ территорий оздоровительного назначения.

Ключевые слова: природные лечебные ресурсы, землеустройство, земли оздоровительного назначения, округ санитарной охраны, курорты.

The article considers the scientific and methodological basis for planning of areas with natural curative resources. The approaches to the substantiation of project solutions and development of land-use projects which provide organization and establishment of boundaries for health improvement areas are offered.

Keywords: natural curative resources, land-use planning, recreational purposes lands, sanitary protection zone, resorts.

УДК 581.526.42 (477.85)

ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ІНТЕГРОВАНИЙ ПОКАЗНИК ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

БЕСПАЛЬКО Р.І., КАЗІМІР І.І.,
кандидати біологічних наук, доценти
Чернівецький національний університет

Ґрунтуючись на положеннях Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат, викладено теоретичні та практичні напрацювання щодо реалізації принципів і механізму впровадження норм сталого розвитку гірського регіону. На базі узгодження екологічних, економічних і соціальних складових та інтегрованого управління земельними й водними ресурсами

розроблено науково-методологічні засади збереження біотичного та ландшафт-ного різноманіття Буковинських Карпат і Передкарпаття як основи збалансованого розвитку регіону.

Ключові слова: *Карпатська конвенція, збалансований розвиток, гірський регіон, біотичне та ландшафтне різноманіття.*

Постановка проблеми. Визначаючи межі поширення та роль живого в біосфері, В.І.Вернадський ще у 1926 році в нарисі “Область жизни” звернув увагу на те, що не весь об’єм біосфери рівномірно насичений життям. Лише на стику атмосфери з літосферою й у верхніх шарах гідросфери є тонкий прошарок біосфери (кілька метрів завтовшки в пустелях і десятки метрів у лісах та водних екосистемах), в якому зосереджене життя рослин, тварин і мікроорганізмів. На жаль, ця незаперечна істина ще до глибини не усвідомлена людьми [1].

Перший фундаментальний прикладний постулат учення В.І.Вернадського про біосферу зосереджує увагу на тому, що головним завданням всесвітнього людства має бути охорона біосфери, припинення антропогенної деградації останньої, збереження хоча б нинішнього її стану та рівня організованості, від яких залежить майбутнє людини й людських цивілізацій.

Мета статті — викласти теоретичні та практичні напрацювання щодо реалізації принципів і механізмів впровадження норм сталого розвитку гірського регіону, а також розкрити науково-методологічні засади збереження біотичного та ландшафтного різноманіття Буковинських Карпат і Передкарпаття.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан Українських Карпат адекватно відображає алгоритм “біосфера—суспільство—природа”. Українські Карпати представлені складною системою територіальних одиниць, що створюють високогірний, середньогірний, низькогірний і передгірний яруси природних ландшафтів. Потужне зовнішнє пасмо — середньогірно-скибові ландшафти з перевищенням до 1000 м над рівнем моря найтиповіше виражені в Буковинських Карпатах та Передкарпатті. У цьому фізико-географічному районі збереглися еталонні й типові ділянки, які комплексно характеризують біорізноманіття і структуру ландшафтів гірських екосистем, що спонукає до їх збереження та збалансованого розвитку [1–3].

Перешкодою для впровадження норм і стандартів сталого розвитку Буковинських Карпат є комплекс екологічних проблем, спричинених складністю результативного управління природними ресурсами й супутніми загрозами та відсутністю належного ресурсного забезпечення програм дій. У регіоні активізуються природні загрози нормальній життєдіяльності населення та екосистем: повені, зсуви ґрунтів, буреломи і вітровали в деревостанах, сейсмічні впливи. Це потребує дійових заходів для стабілізації стану довкілля й удосконалення управління природокористуванням. Зокрема, для подолання неузгодженостей соціальних, економічних та екологічних нормативно-цільових засад управління природними ресурсами у Буковинських Карпатах і Передкарпатті впроваджуються стандарти збалансованого розвитку на базі принципів Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі — Карпатська конвенція) [7] і Стратерії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі — Стратегія виконання Карпатської конвенції) [9]. Карпатська конвенція відіграє важливу роль як багатостороння угода між Польщею, Румунією, Сербією, Словаччиною, Угорщиною Чехією й Україною з метою зосередження спільних зусиль для збереження, відновлення і раціонального використання природних ресурсів Карпатського регіону Європи.

Для досягнення мети Карпатської конвенції визначено базові принципи внутрішнього національного й транскордонного співробітництва: а) принцип запобігання і застереження; б) принцип “забруднювач платить”; в) участь громадськості та залучення заінтересованих організацій; г) транскордонна співпраця; ґ) інтегроване планування й управління земельними та водними ресурсами; д) програмний підхід; е) екосистемний підхід. Базові принципи Карпатської конвенції в Буковинських Карпатах і Передкарпатті реалізують за напрямками: інтегрований підхід до управління земельними ресурсами; збереження та стале використання біологічного й ландшафтного різноманіття; просторове планування; стале та інтегроване управління водними ресурсами і річковими басейнами; стале сільське та лісове господарство; сталий туризм; система оцінювання інформації про стан природного довкілля, моніторинг і раннє попередження; участь громадськості.

Відповідно до вказаних напрямів, програмного та системного підходів науково проблему щодо принципів і механізму реалізації Стратегії виконання Карпатської конвенції досліджували за алгоритмом: “принципи (завдання) Карпатської конвенції” → “законодавчо-нормативна база впровадження” → “напрями реалізації завдань Карпатської конвенції” → “механізми реалізації завдань” → “законодавчі, ресурсні чи організаційні перешкоди реалізації завдань” (рис. 1).

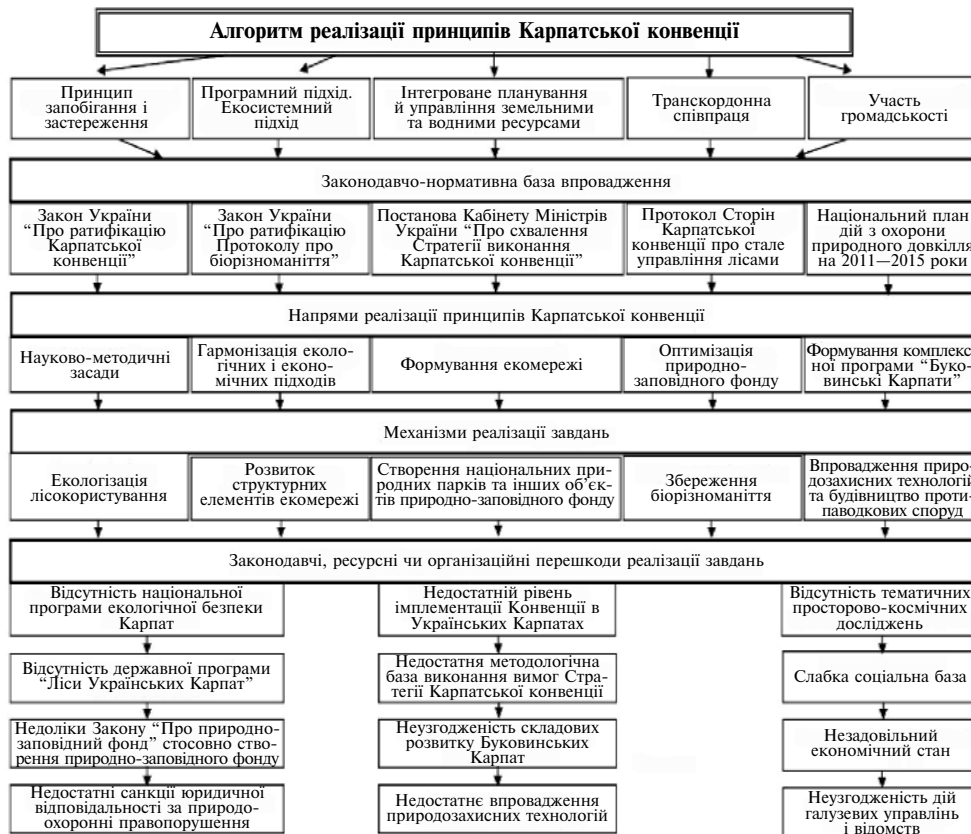

Рис. 1. Алгоритм реалізації принципів Карпатської конвенції: законодавчо-нормативна база, ресурсне та організаційне забезпечення, напрями, механізми та перешкоди діяльності

Для розв'язання ресурсно-екологічних проблем впровадження норм збалансованого розвитку на базі принципів Карпатської конвенції визначено порядок формування програми сталого розвитку Буковинських Карпат та Передкарпаття. Першочерговим є план дій щодо розв'язання комплексу завдань законодавчо-нормативної бази в галузі імплементації Карпатської конвенції: Законів України “Про ратифікацію Карпатської конвенції” (2004 р.) і “Про ратифікацію Протоколу про біорізноманіття (2008 р.), Постанови Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії виконання Карпатської конвенції” (2007 р.), а також Протоколів Сторін Карпатської Конвенції про стале управління лісами та сталий туризм (Братислава, 2011 р.) [11]. Це дає змогу результативно працювати над напрямками реалізації принципів Карпатської конвенції, зокрема:

поліпшити екологічну ситуацію у регіоні дотриманням суб'єктами діяльності вимог законодавства про охорону довкілля;

забезпечити збалансований розвиток продуктивних сил регіону з урахуванням екологічних складових, міжсекторальної гармонізації планів дій, досягнення інтегрованого регулювання розвитку гірських і передгірних районів;

удосконалити охорону довкілля впровадженням екологічних нормативів регулювання антропогенних навантажень на екосистеми, зменшенням господарського впливу на розвиток екологічних ризиків.

Важливими ланками такої системи узгодженої співпраці є забезпечення прозорого та паритетного діалогу між сторонами суспільних відносин, у тому числі й з населенням регіону, а також надійного зворотного зв'язку. Останній необхідний для оперативного відстеження стану об'єктів прикладання управлінських рішень, результатів конкретних заходів та оперативного внесення необхідних корективів в управління процесами, особливо в екстрених випадках прояву катаклізмів [8, 10].

Механізм реалізації завдань Карпатської конвенції впроваджується на базі тематичних планів дій за ключовими, проблемними напрямками, які узгоджено між керівними інституціями. Відповідно до чинних міжнародних, національних і регіональних стратегій вироблено підпрограми й пропозиції щодо забезпечення міжсекторально узгодженої, нормативної, прозорої їхньої реалізації на принципах сталого розвитку в межах певних ландшафтних екосистем водозборів. На основі узгоджених планів дій сформовано регіональні програми сталого використання земельних, водних, лісових ресурсів тощо, а також обсяги ресурсно-матеріальних потреб та інституційної підтримки запланованих заходів. Пріоритетними визначено екологізацію природокористування, розвиток структурних елементів екомережі й збереження біорізноманіття у частині створення національних природних парків і об'єктів природно-заповідного фонду, впровадження природоохоронних технологій тощо [4].

Для подолання законодавчих, ресурсних та організаційних перешкод реалізації завдань Карпатської конвенції налагоджено систему гармонізації чинних і перспективних цільових підпрограм різного спрямування та рівнів реалізації, забезпечивши при цьому поєднання всіх форм державного й суспільного управління і контролю. Розроблено пропозиції про затвердження Національної програми екологічної безпеки Карпат, направлені відповідні подання про внесення змін до Законів України “Про природно-заповідний фонд”, “Про формування екомережі”.

У питаннях розвитку транскордонної співпраці важливу роль відіграє діяльність у галузі збереження біорізноманіття. Таксономічний склад елементів

Раритетні види											
судинні рослини (90)						тварини (84)					
Достатньо забезпечені охороною				Недостатньо забезпечені охороною				Не забезпечені охороною			
рослини (48)		тварини (42)		рослини (26)		тварини (27)		рослини (16)		тварини (15)	
Лісові		Лучні		Водно-болотяні		Лісові		Лучні		Водно-болотяні	
рос-лин (19)	тварин (28)	рос-лин (16)	тварин (8)	рос-лин (13)	тварин (6)	рос-лин (8)	тварин (9)	рос-лин (11)	тварин (10)	рос-лин (7)	тварин (8)
рос-лин (4)	тварин (5)	рос-лин (8)	тварин (7)	рос-лин (4)	тварин (3)	рос-лин (4)	тварин (5)	рос-лин (8)	тварин (7)	рос-лин (4)	тварин (3)

Рис. 2. Стан збереження раритетних видів рослин і тварин Буковинських Карпат, занесених до Червоної книги України, Європейського Червоного списку та Бернської конвенції (у дужках вказано кількість видів)

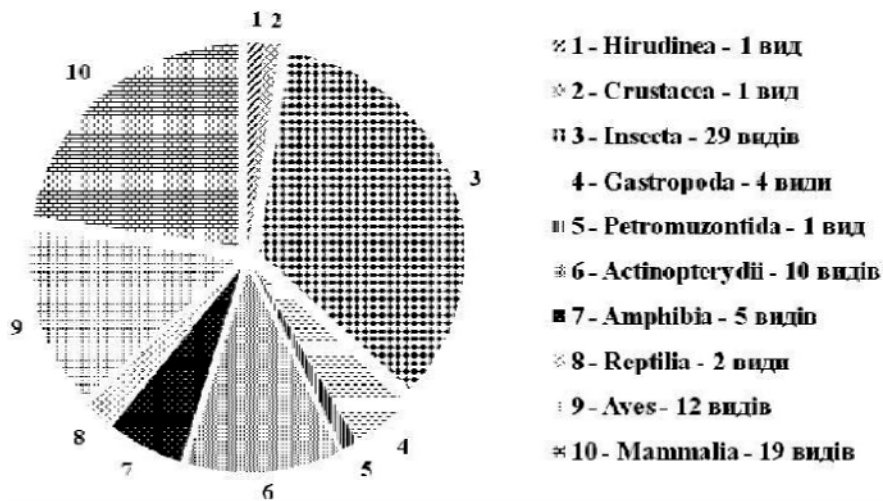

Рис. 3. Таксономічна характеристика класів раритетних видів тварин Буковинських Карпат

флори Буковинських Карпат свідчить про його велику різноманітність та унікальність — тут виявлено 90 раритетних видів судинних рослин, які належать до 28 родин. Достатньо забезпечені охороною 48 видів (53,3%), це переважно лісові (19) та лучні (16) види. Недостатньо забезпечені охороною 26 видів (28,9%), із них 8 — лісові, 11 — лучні, 7 — водно-болотяні, що знаходиться за межами заповідних територій або ж охороняються як нечисленні популяції регресивного типу. Не забезпечені охороною 16 раритетних видів судинних рослин (17,8%) із них 8 — лучні, по 4 — лісові та водно-болотяні (рис. 2, 3).

У структурі фауни на досліджуваній території налічується 84 раритетних види тварин 10 класів: *Insecta* — 29 видів, *Mammalia* — 19, *Aves* — 12, *Actinopterydii* — 10, *Amphibia* — 5, *Gastropoda* — 4, *Reptilia* — 2, *Hirudinea*, *Crustacea*, *Petromuzontida* — по 1 виду. Із них достатньо забезпечені охороною 42 види (50,0%), недостатньо — 27 (32,1%), не забезпечені охороною 15 видів (17,9%) — переважно лучних (7) і лісових (4). Найкраще забезпечені охороною лісові фауністичні комплекси, гірше — лучні та водно-болотяні (рис. 2, 4).

В основу механізму реалізації Стратегії виконання Карпатської конвенції у Буковинських Карпатах і Передкарпатті покладено положення, що

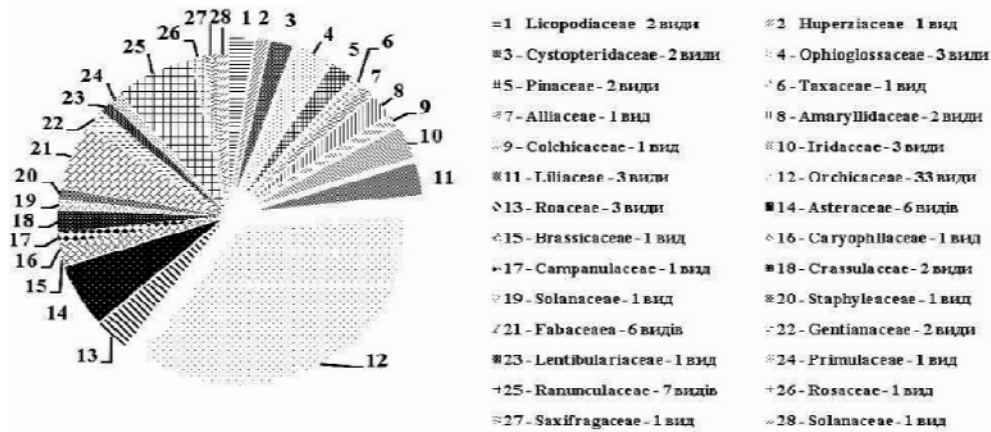

Рис. 4. Таксономічна характеристика родин раритетних видів судинних рослин Буковинських Карпат

однією з найважливіших передумов забезпечення цілісності гірських та передгірних ландшафтів є збереження лісових екосистем, здатних ефективно виконувати кліматорегулювальну роль і протистояти катастрофічним поведінкам та зсувам — головній загрозі екологічній безпеці гірського регіону, що спричиняє дестабілізацію його природного середовища (рис. 5). Тому в питаннях реалізації Стратегії Карпатської конвенції особливу увагу приділено лісам як основному структурному елементу екомережі. Адже гірські ліси Буковинських Карпат і Передкарпаття — це не тільки джерело цінної сировини, вони також виконують водоохоронні, водорегулювальні та протиерозійні функції й мають велике екологічне значення.

Рис. 5. Механізм системної реалізації Стратегії виконання Карпатської конвенції в Буковинських Карпатах і Передкарпатті

Механізм реалізації вимог Стратегії Карпатської конвенції імперативно враховує положення Закону “Про екологічну мережу України”, перспективний план розвитку територій природно-заповідного фонду та домінуючу роль лісових ландшафтів області. У зв’язку з цим вживається ряд науково-виробничих заходів. Зокрема, екомережа Буковинських Карпат і Передкарпаття формується на принципах забезпечення цілісності екосистемних функцій основних її структурних елементів — територій природно-заповідного й лісового фондів, захисних насаджень, земель оздоровчого, рекреаційного призначення та місць поширення видів і угруповань, занесених до Червоної та Зеленої книг України. Визначено ключові території екомережі Буковини, що забезпечують збереження найцінніших і найтиповіших компонентів ландшафтного й біотичного різноманіття. Серед них діючі Національні природні парки (НПП) “Вижницький”, “Черемоський”, “Хотинський” і проєктовані — “Сторожинецький”, “Буковинські гірські ліси”, а також найбільший у Європі зоологічний заказник “Зубровиця”. Ця робота здійснена в контексті оптимізації лісокористування та господарсько-доцільного групування типів лісу особливо захисних ділянок лісового фонду за цільовим призначенням.

Визначено завдання щодо впровадження екологічних стандартів у природокористування Буковинських Карпатах як основного напрямку збереження біорізноманіття та збалансованого управління агролісолондашафтами.

Сучасне бачення прогресивного розвитку світової спільноти, окремих країн, регіонів і секторів діяльності людини полягає в прагненні досягти узгодження соціальної, економічної та екологічної складових гармонізацією відповідних законодавчо-правових і ресурсних норм управління розвитком відповідних структур суспільства (Ріо-1992; Ріо+10; Ріо+20). “Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011—2015 роки” та “Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року” передбачають розв’язання складних еколого-економічних проблем, що нагромадилися у країні внаслідок недостатньо узгодженого із сучасними вимогами природокористування, передусім, методами оптимізації структурно-функціональної організації ландшафтів, збереження біорізноманіття, а також підвищення захисної, природоохоронної, рекреаційної ролі Українських Карпат [5, 6].

Впровадження стандартів збалансованого розвитку Буковинських Карпат і Передкарпаття на базі принципів Карпатської конвенції та інтегрованого управління земельними й водними ресурсами дає можливість застосовувати системний підхід до розв’язання соціальних, економічних та екологічних проблем у регіоні. Одночасно реалізуються завдання переорієнтації народногосподарського комплексу з ресурсної домінанти, сформованої в умовах антропоцентризму, на засади біосферно орієнтованого сталого природокористування. У результаті цього в регіоні створено умови для міжсекторально узгоджених екологічних режимів ведення лісового, сільського й водного господарства на спільній водозбірно-екосистемній основі, а також для досягнення збалансованої територіальної та функціональної організації в усіх секторах землекористування з дотриманням екологічних норм регулювання навантажень на природні екосистеми.

Висновки. Механізм реалізації Стратегії Карпатської конвенції у Буковинських Карпатах і Передкарпатті розв’язує існуючі суперечності між необхідністю збереження екосистем та забезпеченням народного господарства продукцією лісового господарства, а також є основою збалансованого розвитку регіону — створення відповідних економічних, технічних, організаційних і правових передумов й удосконалення підходів до невиснажливого використання природних ресурсів і збереження біо- та ландшафтного різноманіття.

Пріоритетний напрям оптимізації системи ведення лісового господарства у горах, що забезпечує комплексний, екосистемний підхід до природокористування, — це перехід на водозбірно-ландшафтні принципи лісогосподарювання на зонально-типологічній основі.

Таким чином, збалансований розвиток гірського регіону є інтегрованим показником реалізації принципів і механізму імплементації Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат і Стратегії її виконання на базі узгоджених екологічних, економічних та соціальних складових.

Список літератури

1. Голубець М.А. Кілька постулатів академіка В.І.Вернадського як заповіт всесвітньому людству на XXI століття (з погляду еколога) / М.А.Голубець // Вісн. Нац. акад. наук України. — 2012. — № 10. — С. 12—24.
2. Екологічний паспорт Чернівецької області. — Чернівці : Зелена Буковина, 2010. — 208 с.
3. Екологічний потенціал наземних екосистем / [М.А.Голубець, О.Г.Марискевич, О.Б.Крок та ін.]. — Львів : Поллі, 2003. — 180 с.
4. Концепція збереження біологічного різноманіття України : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 439 від 12.05.1997 року. — К. : Наука, 1997. — 28 с.
5. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011—2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 577-р. — 12 с.
6. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). — 2011. — № 26. — С. 218—234.
7. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат // Зб. законодавч. актів України про охорону навколишн. природ. середовища. — Т. 10. — Чернівці : Зелена Буковина, 2009. — С. 311—315.
8. Солодкий В.Д. Управління техногенно-екологічною безпекою / В.Д.Солодкий. — Чернівці : Зелена Буковина, 2009. — 400 с.
9. Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 року № 11-р.
10. Фурдичко О.І. Вдосконалення системи моніторингу довкілля Буковинських Карпат з урахуванням вимог Карпатської конвенції / О.І.Фурдичко, В.Д. Солодкий, В.В. Лавров // Агроекол. журн. — 2009. — № 1. — С. 5—8.
11. Фурдичко О.І. Реалізація Стратегії Карпатської конвенції в Буковинських Карпатах: науково-методологічні та еколого-біологічні аспекти : монографія / О.І.Фурдичко, В.Д.Солодкий. — Чернівці : Зелена Буковина, 2011. — 520 с.
12. Furdychko O.I. Implementation of Carpathian Convention provisions in Bukovinian Carpathians / O.I.Furdychko, V.D.Solodky // S4C Science for the Carpathians Newsflash, January, 2009. — P. 3.

Основываясь на положениях Стратегии выполнения Рамочной конвенции об охране и устойчивом развитии Карпат, изложены теоретические и практические наработки по реализации принципов и механизма внедрения норм устойчивого развития горного региона. На базе согласования экологических, экономических и социальных составляющих и интегрированного управления земельными и водными ресурсами разработаны научно-методологические основы сохранения биотического и ландшафтного разнообразия Буковинских Карпат и Прикарпатья как основы устойчивого развития региона.

Ключевые слова: Карпатская конвенция, сбалансированное развитие, горный регион, биотическое и ландшафтное разнообразие.

Based on regulations of the Framework Convention Strategy implementation about protection and a sustainable development of the Carpathians are stated theoretical and practical experience of principles and the mechanism realization for the sustainable development of the mountain region norms introduction. On the basis of ecological, economic and social components coordination and the integrated management of land and water resources the scientific and methodological principles for biotic and landscape variety preservation of the Bukovina Carpathians and Precarpathians are designed as bases for the balanced region development.

Keywords: Carpathian Convention, balanced development, the mountainous region, biotic and landscape diversity.